

Nechutová, Jana; Fuksová, Jana

Předmluva

In: Hus, Jan. *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*. Nechutová, Jana (editor); Fuksová, Jana (editor). Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, pp. 7-11

ISBN 978-80-210-7873-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134084>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PŘEDMLUVA

1. Je Husovo dílo známé?

Vše, co se o Janu Husovi ví, říká, píše, všechno zkoumání jeho díla a namnoze i jeho životního běhu, je závislé na textech, jejichž je autorem. Ač je Jan Hus jednou z významných osobností české a tím i evropské kultury, není jeho dílo plně zpřístupněno. V moderní kritické edici, v řadě Mistra Jana Husa Opera omnia, jež vycházela v nakladatelství Academia, vyšly ve druhé polovině minulého století všechny Husovy české spisy, většinu latinských však v moderní kritické edici nemáme. Bylo sice učiněno několik pokusů tento stav změnit a v současnosti vycházejí kritické edice Husových latinských spisů v belgickém Turnhoutu, tedy sice v zahraničí, ovšem prací českých editorů, stále zde ale jsou Husovy texty, a není jich málo, které můžeme číst pouze ve staré edici, již pořídil na konci 16. století luteránský humanista Flacius Illyricus, a je dost i těch, které nejsou vydány ani ve starém tisku, máme je pouze v rukopisech.

Filologové, jejichž prací kritické vydávání textů je, vědí, a vědí to i jejich kolegové historici, teologové, filozofové, religionisté a všichni další, kdo se Husovým dílem jakkoli odborně zabývají, že pro solidní poznání středověkého textu nestačí studovat text pouze z rukopisu (přitom je studium starého rukopisného textu náročná a obdivuhodná práce, vyžadující značnou znalost i zkušenost) nebo ze starého tisku, dokonce ani z novější edice, jichž řadu pořídili historikové a teologové zejména v první polovině 20. století. Potřebujeme edice kritické; ty vzniknou – velmi přibližně řečeno – srovnáním všech dochovaných rukopisných čtení daného textu, a tak nás pokud možno doprovodí ke znění, jaké pravděpodobně vyšlo z pera vydávaného autora (nebo podle jeho diktátu), v našem případě Husa; takové edice nám také leccos prozradí o dalším osudu, o tzv. rukopisné tradici

textu, tedy o tom, jak, kdy a proč, eventuálně i kým, byl opisován. Nadto se z kritické edice dozvíme, jak autor díla pracoval, zejména co ze starší literatury měl k dispozici a jak s ní zacházel: středověký literární tvůrce i spisovatel odborného traktátu se při svém výkladu opíral o takzvané autority. Z nich první a nejvíce respektovaná byla Bible, latinská Vulgáta a její komentátoři, je zde však bezpočet dalších zdrojů, jak zjistíme při četbě tohoto výboru (nejvýrazněji u Husových promočních projevů). Zvláště u Husa musíme již zde zmínit časté citáty, jež bral ze svého předního učitele a vzoru, anglického reformátora Jana Wyclifa. Středověk totiž nesdílel naši moderní představu o originalitě, pojem literárního vlastnictví případně literární krádeže mu byl cizí: „autority“ měly sloužit k argumentaci a k legitimní podpoře zastávaného stanoviska. Postřehnout, zjistit a pokud možno přesně identifikovat tyto zdroje vydávaného textu je rovněž povinností editora. Takto pořízený a vybavený text je onou kritickou edicí, bez níž je práce se studovaným spisem ne-li nemožná, tedy jistě riskantní – leccos, ba mnohé, může být a někdy opravdu je jinak.

Odborná práce se středověkými latinskými texty, tedy i s mnoha spisy M. Jana Husa, může pokračovat tlumočením do moderního jazyka, v našem případě do češtiny. A zde jsou další rizika, která český překladatel sdílí se svými kolegy, překladateli z jiných jazyků, a z nichž některá vyvstávají i při překladu moderního, nejen historického, textu. Pro historický text je specifické dvojí – za prvé reálie, které nejsou současnému čtenáři běžně známé a často ani povědomé a je třeba mu přiblížit buď vynalézavým překladem nebo opisem, v některých případech je nutno sáhnout k vysvětlivce. Za druhé je to sklon k archaizaci a monumentalizaci, jemuž překladatel jen obtížně odolává, neboť se mu výchozí text jako archaický a monumentální jeví, ač na své posluchače ve své době takto nepůsobil, a neměl by tak tudíž působit ani na ty, kdo budou číst nebo poslouchat překlad.

2. Čím chce přispět tato kniha

Tato publikace přináší překlad několika Husových prací, jež dodnes do češtiny přeloženy nebyly. Předcházející odstavce této předmluvy upozornily na nedostatek kritických edic spisů českého reformátora, a i při volbě textů pro tento překlad bylo třeba sáhnout k takovým, které kritickou edicí nemají; stalo se tak v jednom případě, kdy je znění dochováno pouze ve zmíněném norimberském tisku Flacia Illyrika. U jednotlivých položek na edice, z nichž překlad vychází, vždy upozorníme.

Výběr Husových spisů a spisků k tomuto překladovému souboru byl veden snahou o žánrovou rozličnost a o to, aby byly představeny texty různého obsahu a adresované odlišnému publiku. Podané texty se dělí do dvou větších celků: první (I.) přináší Husovy názory, jak je autor formuloval v kázání, v traktátu – kvestii, a v polemice, obsahem druhého (II.) jsou překlady Husových proslavů při baka-lářských a magisterských promociích jeho studentů.

K prvnímu celku, kázání a polemiky

Nejprve je zde **kázání „Jděte i vy na mou vinici“** (B.–Sp. 25¹) přednesené v lednu 1410, v roce bojů o Wyclifa a o jeho knihy.

I další kus má teologický obsah a i on je, aspoň z větší části, věnován otázce církve. Byl sepsán v přelomovém roce 1412 a nese titul **„O třech pochybnostech“** (De tribus dubiis, B.–Sp. 67). Obsahuje odpovědi na otázky, zda se má věřit v církev, zda je k plnému odpuštění hříchů, a tím ke spáse, nezbytná ušní zpověď knězi, a za třetí – zda mohou být spaseni i ti, kdo se těžce prohřešili.

Třetí, **„Proti Johnu Stokesovi“**, (B.–Sp. 9) je nejvýraznější a nejživější Husova polemika. Pochází ze září roku 1411 a je to vlastně jedna z Husových obran Wyclifa.

Z **polemik** zde dále představíme **tři Husova vystoupení proti prodeji odpustků** (Contra cruciatam, B.–Sp. 53–55). – Dostáváme se do centra známé aféry, kdy ve druhé polovině roku 1411 vyhlásil papež Jan XXIII. klatbu a křížové tažení proti neapolskému králi Ladislavovi a svému konkurentu na papežském stolci Řehoři XII., a finance na kruciátu opatroval prodejem odpustků. V Praze v této souvislosti vypukly v roce 1412, jakmile se do Prahy dostaly příslušné papežské buly, známé protiodpustkové bouře a došlo k několika jednáním na různých úrovních, na univerzitě i na kazatelně v nich značnou úlohu sehrál právě M. Jan Hus. Kromě zásadní kwestie, s níž vystoupil při univerzitní disputaci, máme tři další texty, jejichž překlad podáváme.

Aby bylo zřejmé, co způsobilo nejen v Praze, nýbrž i jinde tak prudkou nevoli, přinášíme také překlad **obou papežských bul** ze září a z prosince 1411.

Druhý celek, tzv. rekomendace: tyto texty jsou vesměs staršího data než díla zralého teologa z předchozích kusů a představí čtenáři jiného Husa, nikoli teologického myslitele a karatele církevních i civilních zlořádů, nýbrž oblíbeného učitele, vtipného řečníka a vlídného staršího kolegu svých studentů – absolventů artistické fakulty: jsou to Husovy promluvy pronesené při promócích bakalářů a magistrů na této fakultě pražské univerzity. Náš soubor obsahuje šest těchto proslavů, ty, jež dosud nebyly přeloženy z přibližně dvojnásobného počtu dochovaných. Pocházejí z delšího období počátku 15. století a byly prosloveny na temata: „*Snažil se činit, co je spravedlivé*“ (1398, B.–Sp. 32); „*Ať přijde kukačka*“ (1400, B.–Sp. 35); „*Tohle všechno odhod*“ (brzy po 1400, B.–Sp. 30); „*Buď dobrým synem*“ (1402, B.–Sp. 37); „*Ke všem obtížím stavte se čelem*“ (1409, B.–Sp. 41) a „*Nechcete-li se ničeho bát*“ (1410, B.–Sp. 31). Všeobecný komentář k nim přináší zvláštní úvod k rekomendacím.

1 Takto zkracujeme zde i dále základní pomůcku: F. M. Bartoš – P. Spunar, Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského, Praha 1963. Číslo za zkrácenou citací odkazuje k číslu soupisu.

3. Místo ediční poznámky

Překlady jsou pořízeny pokud možno na základě spolehlivých moderních kritických edic Husových spisů, v jediném případě podle starého tisku, tam, kde nová edice neexistuje, u traktátu – kwestie De tribus dubiis. Na několika málo místech, na něž v poznámkách upozorňujeme, bylo přihlédnuto ke čtení rukopisů. Výchozí originály uvádíme v předmluvách k jednomu každému textu.

Poznámky pod čarou se týkají téměř výlučně autorit, tedy citátů ze starších autorů, jež Hus uvádí jako ilustrace nebo jako podpůrné argumenty svých tvrzení. Tyto poznámky jsou vypracovány podle způsobu uplatňovaného v kritických edicích, nespokojují se s povšečným údajem o zdroji Husova citátu, ale i zde se snažíme o určení místa podle nejnovější kritické edice citovaného autora; místo však určíme pouze knihou (liber) a kapitolou (caput, capitulum), popřípadě paragrafem, jen ve výjimečných případech, kde k tomu byl specifický důvod, uvádíme i stránku edice.

Bibliografický údaj o použitých edicích citovaných autorit v poznámkách neuvádíme, podle jména autora a díla je uživatel může vyhledat na konci knihy v seznamu Husových zdrojů. Náš pokus určit pokud možno všechny Husovy „auctoritates“ a odkázat na jejich nejnovější edice, což u překladové publikace není samozřejmé a běžné, zamýšlíme jako skromný příspěvek ke studiu Husovy literární činnosti, případně jako výpomoc budoucím editorům jeho latinských spisů.

Zvláštním případem jsou citáty z Aristotela: Hus přirozeně neměl k dispozici jeho řecké originály (ostatně, jak bylo v jeho době samozřejmé, řecky neznal), nýbrž uváděl slavného filozofa podle jeho středověkých latinských překladů, jejichž soubor nazýváme „Aristoteles Latinus“. Tohoto „Latinského Aristotela“ jsme vyhledávaly pomocí stejnojmenné elektronické databáze (Aristoteles Latinus Database), vydané nakladatelstvím Brepols v Turnhoutu: přebíráme ve zkráceném znění její údaj včetně povinného odkazu na místa aristotelského korpusu, „Bekkerovo číslo“ (odkazy ke stránce a odstavci klasické kritické edice Corpus Aristotelicum, jež vydávala Královská Pruská akademie v Berlíně, Academia Regia Borussica, v letech 1831 – 1870, a jejímž hlavním editorem byl klasický filolog Immanuel Bekker). Hus mohl mít některé Aristotelovy texty v latině k dispozici, pravděpodobněji však čerpal jednak z vlastní paměti studenta artistické a později i teologické fakulty, jednak z některého souboru významných vět Aristotelových spisů; takovým souborem jsou Auctoritates Aristotelis, vydané v Paříži 1974 Jacquelinou Hamesse. Editorka uvádí velký počet rukopisů tohoto florilegia, 10 z nich z pražských rukopisných knihoven, je tedy víc než pravděpodobné, že tento soubor Hus po ruce měl. Z toho důvodu odkazujeme v podčarovém aparátu vedle údaje z Aristoteles Latinus Database také k této edici.

4. K překladu

Překládání historických textů, jejichž autoři mysleli a psali odlišně od moderní literární produkce, má své obtíže a úskalí. Je třeba dbát na jedné straně na uchování základní polohy původního díla a autora ani dobu neznásilňovat ukvapenou modernizací, na druhé straně však musíme překlad učinit novému publiku nejen snesitelným a přijatelným, ale i srozumitelným, a v případě textů jistého typu (u nás jsou to Husovy promoční projevy) snad i zábavným. Překladatel je povinen dostát základnímu požadavku teorie překladu – soudržnosti originálu s překladem, usilovat o to, aby nové publikum vnímalo text přibližně a pokud možno tak, jak originál působil na své publikum kdysi, jde nám tedy o aplikaci funkční či dynamické ekvivalence. Prakticky pak samozřejmě dochází k tomu, že aniž bychom posouvaly smysl Husových formulací, dovolujeme si je místy nejen lexikálně, ale i stylisticky pozměňovat. Jeden detail k lexiku: nepřekládáme konkordančně, to znamená varujeme se opakování týchž výrazů, což v autorově mluveném projevu nebylo na závadu; v mnoha našich textech o orální tradici bezpochyby šlo. My máme před sebou písemně fixovaný a ke čtení určený překlad, a víme, že čtenáři není příjemné, setkává-li se příliš často s týmiž výrazy, navíc pokud jsou si v textu navzájem blízko. Proto saháme k synonymům, někdy k opisům. (Konkordanční překlad může být na místě spíše u exaktně strukturovaných děl, kde jsou jednotlivé odborné výrazy nositeli jednoznačného významu; mezi středolatinými texty by to byly např. scholastické traktáty a sumy systematické teologie, gramatické nebo přírodopisné a medicínské výklady.)

Posléze k našim překladům pasáží, jež Hus cituje nebo jakkoli přejímá ze svých zdrojů: kde není pod čarou vedle identifikace citátu uveden překladatel, překládala Jana Nechutová; stalo se tak ve většině případů, jen zřídka citujeme podle některého z moderních českých překladů (což se nadto týká pouze autorů latinské antické literatury). I tak, tedy v případě, že jsme těchto překladových publikací nepoužily, pro případ hlubšího čtenářského zájmu podáváme za seznamem Husových zdrojů seznam českých překladů děl, z nichž Hus tyto své autority čerpal.

Biblické citáty jsou uváděny ve znění Českého ekumenického překladu, v případě potřeby s přihlédnutím k Bibli kralické. Tam, kde to kontext vyžadoval, jsme uplatnily vlastní překlad biblického verše.

